

bp dr hab. Wiesław Śmigiel
ul. Łazienna 20
87-100 Toruń

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgra lic. Daniela Krefta pt. *Małżeństwo i rodzina w nauczaniu biskupa pelplińskiego Jana Bernarda Szlagi (1940-2012)*, napisanej w Katedrze Nauk Społecznych i Prawa Kanonicznego WT UMK pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Wojciecha Cichosza, której promotorem pomocniczym jest ks. dr Jarosław Lisica, Toruń 2023, mps, ss. 201.

Rodzina w wymiarze ogólnospołecznym i religijnym jest najstarszą, powszechną i naturalną wspólnotą, która funkcjonuje we wszystkich kulturach. Jest ona także najcenniejszym dobrem ludzkości, stanowi egzystencjalny horyzont człowieka oraz jest źródłem wielorakich powołań. Św. Jan Paweł II nazwał rodzinę pierwszą i podstawową drogą Kościoła (LdR 2), a papież Franciszek określił parafię jako *rodzinę rodzin* (AL 202).

Troska o małżeństwa i rodziny jest współcześnie traktowana jako priorytet posługi zbawczej Kościoła. *Nie wystarczy włączyć ogólną troskę o rodzinę w wielkie projekty pastoralne* (AL 200), ponieważ nie jest ona dodatkiem lub uzupełnieniem, ale stanowi główny nurt duszpasterstwa. Podmiotem tak rozumianej działalności jest cały Kościół Chrystusowy, w tym także rodziny, ale odpowiedzialność za to dzieło spoczywa na duchownych, a przede wszystkim na biskupach.

Świadomość, że tematyka małżeńska i rodzinna jest bardzo ważna w teorii i praktyce pastoralnej wzrastała w Kościele stopniowo. Znaczący wpływ na to miały promocja katolików świeckich oraz uznanie, że do osiągnięcia świętości nie potrzeba wyjątkowych okoliczności, ale również codzienne życie stwarza szansę na jej osiągnięcie.

W okresie posoborowym wielu biskupów w Polsce inicjowało, popierało i rozwijało duszpasterstwo rodzin. Bł. kard. Stefan Wyszyński podkreślał, że rodzina

winna być silna Bogiem, ponieważ od niej zależy przyszłość narodu i Kościoła. Ważną rolę w promocji rodziny odegrali także inni biskupi m.in. abp Kazimierz Majdański, który powołał do istnienia Instytut Studiów nad Rodziną w Łomiankach oraz bp Stanisław Stefanek, który kierował Radą ds. Rodziny Konferencji Episkopatu Polski.

W diecezji chełmińskiej w klimacie coraz większej pastoralnej troski o małżeństwa i rodziny realizowali swoją posługę biskupi Kazimierz Józef Kowalski i Marian Przykucki, którzy także w strukturach Konferencji Episkopatu Polski odpowiadali za duszpasterstwo rodzin. Ponadto od strony naukowej ogromne zasługi dla teologii małżeństwa i rodziny posiada zasłużony pelpliński teolog ks. inf. Jerzy Buxakowski. Wymienione osoby są ważne w kontekście recenzowanej dysertacji doktorskiej, ponieważ ukazują środowisko, w którym dojrzewał Jan Szlaga, co zapewne, obok doświadczenia własnej wielodzietnej, kaszubskiej i religijnej rodziny, miało istotny wpływ na jego nauczanie i kierunki posługi pastoralnej.

Działalność biskupa Jana Szlaga w diecezji przypadła na skomplikowany czas transformacji i kształtowania się społeczeństwa demokratycznego oraz pluralistycznego. W tym okresie obok procesów pozytywnych, pojawiły się także problemy i zagrożenia dotyczące m.in. małżeństwa i rodzin. Ponadto biskup Jan Szlaga był bardzo dobrze przygotowany teologicznie do posługi oraz wiernie realizował wskazania Kościoła powszechnego. Normy prawa kanonicznego, przepisy liturgiczne oraz wskazania pastoralne były dla niego zwyczajnym i obowiązującym narzędziem mieszczącym się w ramach *caritas pastoralis*. Wszystkie wymienione fakty i zjawiska miały istotny wpływ na pastoralną posługę biskupa pelplińskiego.

Biorąc pod uwagę powyższe spostrzeżenia z uznaniem należy przyjąć powstanie rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Daniela Krefta, która ukazuje małżeństwo i rodzinę w nauczaniu biskupa pelplińskiego Jana Bernarda Szlaga. W dobie sporów o fundamenty związku małżeńskiego oraz zabiegów zmierzających do redefinicji rodziny, każde naukowe opracowanie tego zagadnienia jest ważne i potrzebne. Rzetelne spojrzenie w historię, to nie wyłącznie przypomnienie i uporządkowanie tego, co już jest przeszłością, ale również próba lepszego rozeznania teraźniejszości i wskazania kierunków pracy pastoralnej.

1. Temat, problematyka, struktura i metoda pracy

Rozprawa doktorska ks. mgra Daniela Krefta składa się z tekstu liczącego 170 stron formatu A4, w tym 20 – stronicowej bibliografii. Ponadto do pracy dołączono

dziewięć aneksów (s. 171-200). Po wyłączeniu abstraktu w języku polskim i angielskim (s. 3), spisu treści (s. 4), wykazu skrótów (s. 5-6), wstępu (s. 7-13), zakończenia (s. 146-149), bibliografii (s. 150-170) i aneksów tekst właściwy dysertacji to 130 stron. Uwzględniając specyfikę nauk teologicznych nie jest to praca obszerna, ale przemyślana i poprawnie skonstruowana. Jej napisanie wymagało od Autora sporo nakładu pracy, gdyż dokonał kwerendy naukowej rozległego materiału źródłowego w poszukiwaniu wątków małżeńskich i rodzinnych w nauczaniu biskupa Szlagi.

Temat pracy jest zasadny, klarowny i uzasadniony we wstępie. Cel badawczy recenzowanej pracy został określony jako *przeprowadzenie pogłębionej analizy teologicznej nauczania na temat małżeństwa i rodziny w perspektywie pastoralnego dorobku biskupa pelplińskiego Jana Bernarda Szlagi, co stanowić ma jednocześnie próbę jego zsyntetyzowania, jak i usystematyzowania w wymienionym zakresie* (Wstęp, s. 9). Tak wyznaczony cel pracy poszerza pole badawcze wyznaczone w temacie, gdyż pastoralny dorobek biskupa Szlagi nie ogranicza się do nauczania (*martyria*), ale dotyczy również realizacji funkcji kapłańskiej (*leiturgia*) oraz królewskiej (*diakonia*). Z treści pracy wynika, że nauczanie biskupa Jana zostało ukazane w kontekście szeroko pojętej posługi, gdyż tzw. funkcje podstawowe urzeczywistniania się Kościoła są komplementarne względem siebie i często ze sobą połączone.

Wstęp i zakończenie pracy zostały w zasadniczej części zredagowane poprawnie. Autor we wstępie syntetycznie przedstawił argumenty za wyborem tematu, jego aktualnością i znaczeniem dla teologii oraz wyjaśnił podstawowe pojęcia użyte w pracy (s. 7-9). Zarysował panoramę wykorzystanych źródeł i literatury przedmiotu. Zabrakło we wstępie jasnego wskazania zastosowanych metod badawczych. W tekście wprowadzie pojawiają się odwołania do zastosowanych metod, ale mają one charakter ogólny np. *z racji ograniczonej literatury przedmiotowej za metodę badawczą w głównej mierze obrano dywersyfikację źródeł* (s. 10). W pracy doktorskiej, która obok waloru badawczego, posiada również charakter sprawdzający umiejętności naukowe warto zebrać, nazwać i wymienić zastosowane metody. Trzeba jednak podkreślić, że Autor dobrze opisał etapy swojego postępowania badawczego, co przekonuje, że w wystarczającym stopniu opanował metodologię badań naukowych. Potwierdza to również dość przejrzysty wywód naukowy w zasadniczym korpusie dysertacji.

W zakończeniu bardzo zwięźle przedstawił najważniejsze wyniki swoich badań (s. 146-149). Zakończenie jest dość skromne, ale znaczna część koniecznych

podsumowań, wniosków i odniesień do kontekstu historycznego znajduje się w odrębnym rozdziale (Roz. IV, s. 118-145).

Po procedurach wstępu Doktorant przystąpił do rozwiązywania podjętego problemu. Zasadniczy korpus pracy składa się z czterech rozdziałów, w których wskazano na genezę i zarysowano kontekst nauczania biskupa Szłagi. Główna część dysertacji to tematyka małżeńska i rodzinna w nauczaniu biskupa pelplińskiego. Podjęto także próbę oceny nauczania biskupa pelplińskiego i wskazano jego najbardziej wartościowe elementy.

Pierwszy rozdział pełni funkcję wprowadzającą i dotyczy podstaw biblijno-antropologicznych małżeństwa i rodziny. Został napisany w oparciu o nauczanie Kościoła o małżeństwie, przede wszystkim czerpiąc z norm zawartych w Piśmie Świętym. Zgłębiając treść Biblii podjęto próbę wyprowadzenia z niej idei przymierza małżeńskiego. Pozwoliło to na ukazanie procesu kształtowania się instytucji małżeństwa jako pierwotnego zamysłu Bożego względem ludzi i ich prokreacji. Dokonano także charakterystyki fundamentów związku małżeńskiego i rodzinnego w ujęciu antropologicznym. Przeprowadzone badania pozwoliły zarysować atrybuty odnoszące się do małżonków, takie jak niezbywalna we wzajemnej relacji godność i równoprawność.

Rozdział drugi ukazuje przymioty małżeństwa w teologii katolickiej, czyli świętość, jedność, nierozzerwalność i wierność. Oprócz scharakteryzowania wymienionych pojęć, podjęto także próbę zaprezentowania ich związku i zależności z tematyką pracy. W tym rozdziale przytoczono również wyniki badań socjologicznych, które dotyczą postrzegania i przestrzegania wierności w małżeństwie.

W rozdziale trzecim zaprezentowano istotne aspekty życia małżeńsko-rodzinnego w oparciu o nauczanie biskupa Jana Szłagi. Przewodnim zamiarem podjętych w tej części badań było uzyskanie odpowiedzi na pytanie, jakie zadania i cele ma do spełnienia małżeństwo. Uzyskane wnioski skonfrontowano z nauczaniem pelplińskiego biskupa. Szczegółowo omówiono aspekt zbawczy małżeństwa i zrekapitulowano jego biblijne i historyczne ugruntowanie jako rodzinnego fundamentu, na które biskup Szłaga konsekwentnie wskazywał w swoim nauczaniu. W tym samym kontekście podjęto problematykę relacji różnych pokoleń w rodzinie oraz zagadnienia związane z prokreacją i wychowaniem dzieci.

W ostatnim rozdziale zaprezentowano wartość teologicznego i pastoralnego spojrzenia Jana Bernarda Szłagi na związek małżeński oraz jego charakterystycznych

elementów. Należy do nich na przykład konsekwentne uwypuklanie sakramentalnego charakteru związku małżeńskiego, który biskup zawsze podkreślał i nierozzerwalnie wiązał z określonymi następstwami oraz obowiązkami. Ukazano także pouczenia adresowane do małżonków płynące z dzieł Jana Szlagi, które ponadto zestawiono ze stosowymi dokumentami magisterium Kościoła. Bazując na nauczaniu biskupa Jana jako punkcie odniesienia do teologicznych rozważań o małżeństwie, zawarto w tej części pracy próbę wskazania, w czym zawiera się obopólny dar z osób we wzajemnych relacjach (małżeńskich i rodzinnych). Podjęto również wysiłek zbadania, czym jest odpowiedzialne rodzicielstwo oraz jakie konsekwencje niesie z sobą oderwanie współczesnego świata od całościowego obrazu człowieka, który opiera się na przekonaniu o niezbywalnej godności osoby ludzkiej oraz na wyjątkowości, komplementarności i nieidentyczności mężczyzny i kobiety.

2. Ocena merytorycznego aspektu rozprawy doktorskiej

Pod względem merytorycznym rozprawa ks. Krefta stanowi oryginalny i cenny wkład w opracowanie zagadnienia, jakim jest małżeństwo i rodzina w nauczaniu biskupa Szlagi. Jednym z zasadniczych elementów składających się na wartość pracy jest jej zakorzenienie w bogatym materialnie źródłowym, na który składają się przede wszystkim publikacje biskupa pelplińskiego. Doktorant dokonał ich wstępnej analizy, co pozwoliło na wypracowanie struktury pracy, a następnie przeprowadzenie szczegółowych badań, których dynamikę i wyniki przedstawił w dysertacji.

Tytuł pracy doktorskiej ukierunkował całość postępowania naukowego, stąd w centrum analiz znalazła się prezentacja nauki o małżeństwie i rodzinie obecnej w szeroko rozumianym dorobku teologicznym i duszpasterskim biskupa pelplińskiego Jana Bernarda Szlagi. Ponadto Autor skorzystał z opracowań oraz literatury pomocniczej. Nauczanie biskupa pelplińskiego o małżeństwie i rodzinie zostało zestawione i ukazane w szerokim kontekście Pisma świętego, doktryny Kościoła katolickiego oraz uwarunkowań historycznych i społecznych.

W toku badań Autor przypomniał, iż małżeństwo rozumie się w Kościele katolickim jako sakrament ustanowiony przez Boga, którego celem jest wspólnota osób oraz realizacja daru prokreacji w sposób zgodny z Bożym zamysłem. Obraz małżeństwa w Starym Testamencie jest ujęty jako związek naturalny, powstały na początku stworzenia, który w Nowym Testamencie zostaje podniesiony przez Chrystusa do rangi jednego z sakramentów Kościoła. Istotny dla kościelnego postrzegania tej instytucji jest

obecny w związku małżeńskim podział ról, które nie są tożsame, jednak wzajemnie się uzupełniają.

Ks. Kreft stwierdził ponadto, że postanowienie zaślubionych, by honorować zasady zawartego przymierza, to zmierzanie w stronę wzoru małżeńskiej unii, który wyznaczają określone przymioty, takie jak świętość, jedność, nierozzerwalność oraz wierność. Podstawowym celem małżeństwa w perspektywie wiary katolickiej jest umożliwienie prokreacji i realizacji daru płodności, co prowadzi do powstania rodziny i wejścia obydwójga współmałżonków w obowiązki rodziców. Wraz z pojawieniem się dzieci, rodzice stają się ich prawowitymi i pierwszoplanowymi wychowawcami.

Nauczanie Kościoła na temat małżeństwa i rodziny znajduje odzwierciedlenie w nauczaniu biskupa Jana Bernarda Szłagi. W pracy wykazano, że biskup pelpliński kładł szczególny nacisk na sakramentalny aspekt małżeństwa. Podkreślał w swoim nauczaniu jak ważna jest świadomość, że małżeństwo jest sakramentem i łączy się ze zbawienną obecnością Chrystusa. Również w relacji matrymonialnej i w ramach więzi poślubionych Jezus jest źródłem łask, które są zdolne udoskonalać i umacniać wspólne życie.

Biskup Szłaga akcentował także znaczenie życia rodzinnego, otwartości na życie ludzkie oraz troskę o różne pokolenia. Ks. Kreft dostrzegł w tych rysach nauczania przywiązanie do pomorskiej tradycji, związanej zwłaszcza z regionem Kaszub, gdzie wielodzietność do dziś jest często spotykana. Dla Jana Bernarda Szłagi w wielopokoleniowości rodzin najważniejsze jest ich osadzenie w wierze. Osoby starsze pełnią w rodzinie rolę mentorów, a czerpiąc z tradycji, mogą uczynić rodzinę Kościołem domowym poprzez inicjowanie wspólnej modlitwy oraz celebrowania świąt kościelnych.

W nauczaniu biskupa pelplińskiego sporo miejsca zajmował temat wychowania dzieci. W ślad za nauczaniem Kościoła podkreślał, że państwowy system oświaty pełni rolę pomocniczą oraz zachęcał rodziców do zachowania czujności w kontekście przekazywanych dzieciom treści. Również jego biskupie refleksje na temat zmian cywilizacyjnych w odniesieniu do rodzin można zestawić z konsekwentnym stanowiskiem Kościoła w tej materii. Biskup wyrażał ubolewanie z powodu nasilenia procesów mających na celu obniżanie rangi religii chrześcijańskiej w Europie. Kierował liczne apele do rodzin i małżeństw katolickich, aby potrafiły obronić swoje religijne dziedzictwo i przekonania moralne.

W dziedzinie realizacji daru płodności w małżeństwie, Jan Szlaga podkreślał, że cielesność nie jest niczym negatywnym ani wstydliwym, ponieważ i ona jest dziełem Boga. Jedynie niewłaściwy z niej użytek jest sprzeczny z zamysłem Stwórcy. Biskup zdecydowanie przeciwstawiał się próbom normalizacji relacji pozbawionych fundamentu wzajemnej miłości oraz rodzinnego potencjału, a zwłaszcza tym działaniom, które godzą w prawo naturalne, jak np. praktyki homoseksualne.

Na uznanie zasługuje fakt, że ks. Kreft w dysertacji ukazał szeroki kontekst historyczny i różnorakie uwarunkowania, w których realizował swoje nauczanie biskup Szlaga (s. 107-117). Jest to szczególnie cenne, ponieważ pozwala uchwycić przemiany społeczno-polityczne oraz obyczajowe w diecezji pelplińskiej. Wskazano przede wszystkim na trendy postmodernistyczne, relatywizm moralny, postępującą laicyzację i konsumpcjonizm. W czasie posługi biskupa Szlagi pojawił się także pochodzący z Zachodu neomarksizm, który zmierza do stworzenia nowego społeczeństwa w oderwaniu od tradycyjnych norm, pojęć i wartości. Wszystkie te procesy negatywnie wpłynęły na trwałość małżeństwa, wprowadziły zamieszanie w sferze wartości etycznych i osłabiły religijne fundamenty rodziny.

W rozwiązaniu głównego problemu badawczego wykorzystano zastane materiały źródłowe. Do tych źródeł należy zaliczyć w pierwszym rzędzie publikacje biskupa Jana Szlagi, do których należą komentarze, homilie, kazania, orędzia i katechezy. Ponadto do źródeł należy zaliczyć Pismo święte oraz dokumenty Magisterium Kościoła. Pośród nich ważne miejsce zajęły dokumenty Soboru Watykańskiego II, nauczanie papieży oraz Stolicy Apostolskiej, a ponadto wskazania Kościoła w Polsce dotyczące duszpasterstwa rodzin.

Walorem pracy jest jej ubogacenie o wyniki sondaży diagnostycznych przeprowadzonych w Polsce na heterogenicznych grupach społecznych. Badania dotyczyły małżeństwa i rodziny, a zostały przeprowadzone zarówno w trakcie pełnienia posługi przez biskupa Szlagę, jak i po jego śmierci. Umożliwiło to zobrazowanie zmian zachodzących w obyczajowości Polaków i określenie ich negatywnego bądź pozytywnego charakteru oraz relacji do nauczania Kościoła. Wpisuje się to także w realizację postulatu zapisanego w adhortacji *Familiaris consortio*, aby zwracać uwagę na konkretną rzeczywistość, ponieważ wymagania i wezwania Ducha zawarte są także w samych wydarzeniach historycznych i opiniach, przez które Kościół pragnie poznać kondycję małżeństwa i rodziny (por. FC 84, AL 31).

Szkoda, że ks. Daniel Kreft nie pokusił się o wytworzenie źródeł w postaci wywiadów z osobami, które współpracowały z biskupem Szlągą. Moim zdaniem umożliwiłoby to nauczanie biskupa pelplińskiego umieścić w jeszcze szerszym kontekście diecezjalnym i przez to ułatwić jego zrozumienie.

3. Ocena aspektu formalnego

Od strony formalnej rozprawa została dobrze zredagowana. Napisana jest poprawną polszczyzną, co sprawia, że jej lektura nie rodzi trudności. Zdarzają się jednak drobne nieścisłości, powtórzenia i błędy literowe, których, pomimo znacznego wkładu pracy Autora, nie udało się uniknąć (np. w bibliografii jest *Vita consekrate*, a powinno być *Vita consekrata*; jest *Amoris laetita*, a winno być *Amoris laetitia*, s. 150).

Przypisy oraz bibliografia załącznikowa zostały przygotowane poprawnie, konsekwentnie, zgodnie z normami obowiązującymi w pracach doktorskich. Przypisy zostały sporządzone w tzw. systemie przecinkowym oraz składają się głównie z przypisów źródłowych, rozszerzonych, odsyłających lub niekiedy dygresyjnych.

Bibliografia załącznikowa została dobrze podzielona na źródła (s. 150-155), a wśród nich nauczanie bpa Jana Bernarda Szłagi: A). Monografie (s. 150), B). Homilie, kazania i listy (s. 150-153), C). Publikacje o nauczaniu bpa Jana Bernarda Szłagi (s. 153). Drugą kategorię źródeł stawia powszechne nauczanie Kościoła, które zostało podzielone na A). Biblia, Katechizm Kościoła Katolickiego i Kodeks Prawa Kanonicznego (s. 153) oraz B). Dokumenty Soboru Watykańskiego II (s. 153). Do źródeł zaliczono także nauczanie papieskie (s. 154), dokumenty kongregacji (s. 155), dokumenty Papieskiej Rady ds. Rodziny (s. 155) oraz dokumenty Konferencji Episkopatu Polski (s. 155). W bibliografii wyszczególniono także opracowania (s. 155-161) oraz literaturę pomocniczą (s. 161-169). Ponadto zamieszczono wykaz ustaw państwowych (s. 169) oraz encyklopedie, słowniki i leksykony (s. 169-170).

Moim zdaniem w pracy i bibliografii zabrakło kilku istotnych dla recenzowanej dysertacji dokumentów. Jednym z nich jest Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin dla Kościoła w Polsce, które zostało przyjęte przez Konferencję Episkopatu Polski w 2003 r. Ukazuje ono znaczenie troski o rodzinę, wyznacza kierunki posługi pastoralnej i określa zadania biskupa. Ponadto dysertacja zyskałaby, gdyby uwzględniono w niej także Statuty I Synodu Diecezji Pelplińskiej (1991-2000).

Ważnymi dokumentami dla dysertacji są również posynodalna adhortacja apostolska o biskupie słudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata *Pastores*

gregis oraz Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum succesor*^{es}. Wprawdzie główny ciężar badawczy doktoratu spoczywa na nauczaniu o małżeństwie i rodzinie, ale jest to nauczanie biskupa diecezjalnego, którego obowiązki i zadania w tej kwestii zostały zawarte w wymienionych wyżej tekstach. Ważne jest również, że promulgacja tych dokumentów przypadła na czas posługi biskupa Szłagi.

W recenzowanej pracy podstawowym źródłem jest nauczanie biskupa Jana Szłagi, dlatego alfabetyczne uporządkowanie poszczególnych pozycji nie ukazuje rozwoju jego myśli. W tego typu pracach w wykazie bibliograficznym źródła lepiej uporządkować chronologicznie.

4. Kwestie do wyjaśnienia i dyskusji

Po lekturze recenzowanej rozprawy pojawiły się pytania i zagadnienia do dyskusji. W związku z tym proszę o odniesienie się do następujących kwestii:

4.1. W dysertacji Autor zaznaczył, że biskup Jan Szłaga urodził się i wychował w rodzinie wielodzietnej, kaszubskiej i bardzo religijnej. Jego dzieciństwo i młodość przypadły na trudny czas po II wojnie światowej, kiedy warunki życia były skromne, a w rodzinie każdy miał swoje obowiązki i zadania. Biskup Szłaga zawsze o swojej rodzinie mówił z wielkim szacunkiem. Dbał o dobre relacje rodzinne i był wdzięczny m.in. za to, że w rodzinie doświadczył ofiarnej miłości i nauczył się pracowitości i odpowiedzialności. Biskup Jan w rozmowach prywatnych, których bywałem świadkiem, często z wielkim szacunkiem mówił o krewnych i wspominał wydarzenia z dzieciństwa i młodości. Chciałbym zapytać, czy w nauczaniu biskupa pelplińskiego znajdują się odwołania wprost lub pośrednio do własnego domu rodzinnego?

4.2. Biskup Jana Szłaga zmarł w 2012 r., czyli od jego śmierci minęło już blisko 11 lat, biorąc pod uwagę dynamikę zmian społecznych, które dotyczą małżeństwa i rodziny, mamy dziś do czynienia już z inną rzeczywistością, ale niektóre problemy pozostają niezmiennie. Które tematy dotyczące małżeństwa i rodziny w nauczaniu biskupa Jana Szłagi, pomimo upływu czasu, wciąż pozostają aktualne i ważne?

5. Wniosek końcowy

Ks. Daniel Kreft opracował ważny obszar badawczy dotyczący posługi biskupa Jana Bernarda Szłagi w diecezji pelplińskiej. Recenzowana dysertacja wpisuje się także w nurt badań nad historią diecezji pelplińskiej. Autor wykazał się dobrą znajomością metod naukowych, które umiejętnie wykorzystał w celu rozpracowania podjętego

tematu. Trafnie postawił problemy, poddał krytycznej analizie źródła oraz celnie wyciągnął wnioski. Na szczególne uznanie zasługuje solidna kwerenda bardzo rozległych źródeł, co pozwoliło odnaleźć w nauczaniu biskupa Szłagi interesujące oraz ważne teologicznie i pastoralnie wątki dotyczące małżeństwa i rodziny. Należy docenić pracowitość i konsekwencję badawczą Doktoranta, ponieważ pracę naukową łączył z posługą wikariusza w parafii.

Recenzowana dysertacja spełnia wszystkie warunki stawiane pracom doktorskim przez przepisy kościelne i państwowe, dlatego stawiam wniosek o dopuszczenie pracy ks. mgra lic. Daniela Krefta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Toruń, 7 marca 2023 r.

A handwritten signature in blue ink, reading "bp dr hab. Wiesław Śmigiel". The signature is stylized, with a large, sweeping initial "W" and a distinct "Śmigiel" at the end.

/bp dr hab. Wiesław Śmigiel/